

בכורות נח

משה שווערד

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נז עמוד ב

משנה. עד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט וכו'. מלשון רש"י משמע דמעשר בהמה רשות שאם עישר קדוש, אבל אין חיוב מן התורה לעשר, וכן מדוקדק לשון הכתוב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה'", ולא נאמר שמצוה לעשרו.

וכן נראה מדברי הר"ן בחידושו על ר"ה פ"ק (דף ה' א) בד"ה בפיר, וז"ל חי' הר"ן שם, וקשיא לי אמאי לא מנינן בהך ברייתא מעשרות ובכור ומעשר ופסח וכו' ונ"ל דהיינו טעמא משום דהנהו כולהו לא שייך בהו אמר ולא אפשריה דבכור ומעשר ופסח מופרשין הן וכו'. עכ"ל.

ודברי הר"ן צריכין תוספת ביאור דבשלמא בבכור מופרש ועומד. ובפסח כוונת הר"ן כמ"ש בגמ' שם, אך לענין מעשר בהמה צ"ב דהרי אינו מופרש ועומד. וצ"ל דכוונת הר"ן מצד דאין חיוב מן התורה להפריש מעש"ב, והוי רשות, ונמצא שכל ה"חיוב" מתחיל עליו רק אחרי שהעביר תחת השבט, וע"ז כתב הר"ן דמופרשין הן, ונשאר ב"ת רק על ההקרבה, ועכ"פ מבואר בר"ן כשיטת רש"י בשמעתין דאין חיוב מן התורה לעשרו.

ובחזו"א כתב דהרמב"ם חולק בזה על הרש"י וז"ל החזו"א: מלשון רש"י משמע דמעש"ב רשות שאם עישר קדוש אבל אין חיוב מדאורייתא לעשר, אבל לשון הרמב"ם (פ"ו מבכורות) משמע שזו מ"ע חיובית, וכן אמרו לעיל (נ"ג ב) עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר, ובסהמ"צ (עשה ע"ח) כתב הוא שצונו להוציא עישר וכו', ויש לעיין אם רשאי מן התורה למכור ולשחוט לעולם ואינו עובר בעשה לעולם, א"כ היכן הוא הציווי לעשר והיה נראה דאיכא ב"ת בהפרשת מעשר וכו' וברגל אחד עובר בעשה, ומ"מ רשאי למכור ולשחוט קודם הרגל דזה אינו ביטול המצוה אלא גורם לאפטורי ובזה אין איסור, ואם הגיע הרגל ויש לו עשר בהמות ולא עישרו עובר בעשה דאיחור עכ"ל החזו"א, ועיי"ש שהאריך עוד בזה.

ולכאורה י"ל בדעת הרמב"ם דהמ"ע החיובית מתחיל משהכניסן לדיר [ע"מ לעשרן] והשתא א"ש והא דמה"ת שרי למכור ולשחוט, דזה קודם שהכניסן לדיר, וגם בשיטת רש"י י"ל כן דמודה בהכניסן לדיר יש עליו מ"ע חיובית, ולפי"ז אין מחלוקת בין רש"י לרמב"ם אכן בהר"ן שהבאנו לעיל מבואר דגם בהכניסן לדיר אין חיוב לעשר, דהרי כתב הר"ן דבמעש"ב לא משכחת לה שיעבור בב"ת על הפרשתו.

2. ספר יד בנימין

והנה הטו"א לר"ה דף ד' כתב להוכיח
ממשנתנו דליכא כל תאחר בהפרשת
מעשר בהמה (כי היכי דאיכא צאן קרנות
חיוז כדאמר ר"ה ו' חד דאמר ולא אפריש),
דאי איכא כל תאחר א"כ צרגל א' עובר
בעשה, ואילו ממשנתנו חנן ג' גרנות למעש"ב
כו' וא"כ הנוגדים צניסן מתעשרין קודם עזרת
והרי עובר בעשה אע"כ דאין עובר בעשה.
ועיי"ש הטעם שהרי יכול להטיל מוס צולי
עדרו וכו' עיי"ש.

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נז עמוד ב

והטו"א פ"ק דר"ה (דף ד' א) בד"ה בכור ומעשר, כתב להוכיח משמעתין דמעשר בהמה שייך רק ב"ת באפריש ולא אקריב אבל בלא אפריש אין עובר בב"ת, דבסתם אותן שגולדו מפרוס הרגל ואילך וכשמגיע הרגל כבר עבר עליהן ז' ימים וראויין להקרבה, ואמרו בשמעתין דגורן שלהן הוא בפרוס הרגל הבא. וקשה הרי עוברין בעשה ברגל ראשון אלא ע"כ דאין דין ב"ת על הפרשת מעש"ב. והטעם בזה כתב הטו"א משום דמעש"ב חלוק משאר קרבנות, דבכל הקרבנות בין הבאין בחובה בין הבאין בנדא א"א לקיים חיובו בלא הקרבה, ומש"ה כל

שלא הפרישן עובר בב"ת על ההפרשה דהרי א"א להקריבן בלא שיפרישן והרי בע"כ נתחייב בהקרבנות ולכך עובר [גם] על הפרשתן, משא"כ מעש"ב דיכול לקיים חיובו בלא הקרבה שהרי אמרו בריש פירקין דאי בעי שדי ביה מומא בכוליה עדריה קודם שיעבירן תחת השבט, ובכה"ג אין קדושן ליקרב, **נמצא דביסוד חיובו אין החיוב על "הקרבה" דווקא אלא רק על הפרשתן לקדושת מעשר, ועל חיוב הפרשה והקדשה [שאינן מחייב ב"הקרבה"] אין עוברין בב"ת.**

ומבואר בטו"א דנקט בפשיטות דעכ"פ יש מצוה חיובית להעבירן תחת השבט, ודלא כשיטת רש"י ושיטת הר"ן בר"ה הנ"ל. דלפי רש"י ל"ש כלל ב"ת ואי"צ להגיע לסברת הטו"א וכמו שבארנו בדעת הר"ן דל"ש ב"ת על הפרשת מעש"ב כיון שאין בזה כלל מצוה חיובית והטו"א נקט שיש מצוה חיובית [או דנקט עכ"פ דאחרי שנכנסו לדיר יש עליו מצוה חיובית] **ולכך הוצרך לומר טעם שאין עובר בב"ת על הפרשתן מכיון שאינן מחייב ב"הקרבה", ורק מחייב ב"הפרשה",** ועיין מש"כ החזו"א על דברי הטו"א.

ועולה מהנ"ל, דמדברי הרמב"ם משמע שיש מ"ע חיובית לעשר בהמותיו, וכן נקט הטו"א בפשיטות, ומפירש"י והר"ן עולה שאין מ"ע חיובית, אלא דבשיטת רש"י י"ל דמודה דאחרי שהכניסן לדיר חל עליו חיוב, וכן י"ל גם בשיטת הרמב"ם דהחיוב הוא רק אחרי שהכניסן לדיר.

והנה לעיל (נ"ד ב) תנן מעשר בהמה מצטרף כמלא רגל בהמה רועה והוא ט"ז מיל, וכבר כתבנו שם דיש לדקדק להמבואר ברש"י כאן שמן התורה אין מצוה חיובית לעשר א"כ איזה דין חל ב"צירוף" של ט"ז מיל, ובארנו שם דבלא צירוף אין עדיין מצוות מעש"ב עליו כלל, ואחר ה"צירוף" של ט"ז מיל חל עליו מצוה, אך עדיין אין זה חיוב, ואחר שיכנס לדיר בזה יתכן שיש גם "חיוב" וכמו שנתבאר לעיל הצדדים בזה.

בדרך אחר בארנו דלעולם הכניסה לדיר עושה "חיוב", אלא דבכדי להתחייב בעינן תרתי גם שהיה "צירוף" של ט"ז מיל, וגם שיכניסן לדיר ורק בצירוף כל הנ"ל חל עליו חיוב, ונצטרף לדחוק לפ"ז דכשמכניסן לדיר [בלא "צירוף" קודם לכן] אין ההכנסה לדיר נחשבת [גם] ל"צירוף" ד"צירוף" זהו רק במקום מרעה שלהם דווקא, ודוחק.

[ולכאורה יש להקשות על שיטת הרמב"ם אי נוקים בדבריו שיש חיוב מן התורה לעשר, ומי שאינו מעשר ה"ז מבטל מ"ע [וכמו שנקט החזו"א בדעת הרמב"ם] וקשה ממ"ש בריש פירקין דחז"ל ביטלו מ"ע של מעש"ב בזמא"ז מפני התקלה, ואמאי לא תיקנו להקנות אוזן הנולדים לעכו"ם [או לחבירו, ויהיה פטור של שותפין, לשיטת רש"י בפטור שותפין]. ונדרוויח בזה שלא יבואו כלל לידי "ביטול" מ"ע, דלא יחול החיוב מעיקרו, וזה עדיף ממה שתיקנו להפקיע מעש"ב שע"ז יש "ביטול" מ"ע שנתחייבו בה. ואין לתרץ דחששו שלא ידעו כולם להקנות כראוי ואז יבואו לידי תקלה, דאכתי יכלו לתקן זה וזה, היינו גם לתקן הקנאת אוזן העובר, וגם לתקן דמי שלא הקנה, לא יפריש מעש"ב, ועכ"פ יהיה בזה רווח גדול לכל אלו שהקנו אוזן העוברים שלא יבואו לידי "ביטול" מ"ע. ולכאורה זהו ראייה חזקה לשיטת רש"י שאין מה"ת "חיוב" לעשר כלל, וממילא בלא"ה אין באין לידי "ביטול" מ"ע. ויש לדחות, דמכיון דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת, לא ראו חכמים צורך "לתקן" תקנה שלא יבואו לידי "ביטול" מ"ע ועדיף לחכמים לתקן מילתא ששוה לכולם].

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נז עמוד ב

מ"ש תלת וכו' ומ"ש בהני זימני וכו'. [ויש לדון אם כל עיקר תקנות גרנות למעש"ב הוא מצד הטעם שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים, או דעיקר הטעם הוא כדי שיקיימו מצוות מעש"ב. והטעם של "בהמה מצויה לעולי רגלים" זהו רק טעם למה תיקנו דווקא בהני זימני. וכך נוטה לשון הש"ס שאמרו "ומאי שנא בהני זימני וכו' כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים", משמע דרק תקנת "הני זימני" הוא משום עולי רגלים, אבל עיקר תקנת גרנות אינו משום עולי רגלים, וכ"מ מלשון הרש"י במשנה. ונראה כהצד הראשון הנ"ל, דכל עיקר תקנת גרנות משום עולי רגלים הוא. א"ה, וכן משמע מלשון הרע"ב, עי"ש].

5. עיין רש"י כת"י ד"ה לא ישחוט

6. מרומי שדה מסכת בכורות דף נז עמוד ב

במשנה. הגיע הגורן לא ישחוט ואם שחט פטור. **נראה דכל זה כל זמן שלא יצא במנין, אבל שהתחיל למנות ויצא הוי טבל ואסור לשחוט עד שיצא העשירי, אלא שאינו טבל שיהא חייב מיתה.** וראיה לזה מדאי' בב"מ דף ו' ב' לענין ספיקות נעשריה ממ"נ כו' ואי לאו בר חיובא הוא נפטר במנין הראוי כו', ולמאי נצרך להא דרבא, תיפוק ליה דלא גרע במה שמעשר ממה שלא היה מעשר כלל. אלא ודאי אי היה מעשר הוי היוצאים אסירי משום טבל עד שיעשר, משו"ה קאמר דפטורים משום מנין הראוי, דאי לא עלה בידו לעשר מותרים באכילה, אבל כ"ז דאפשר לגמור המנין אסורים באכילה עד שיעשר:

7. תוספות מסכת בכורות דף נח עמוד א ד"ה ניהא ליה
 ניהא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממוניה - אף על גב דלפני הזמן יכול לעשר ולשחוט ולמכור כיון שקבעו חכמים זמן דרך הוא להמתין עוד ולעשר הכל ביחד.

8. ספר יד בנימין

בתום ד"ה ניהא ליה כו' אע"ג דלפני הזמן יכול לעשר וכו' עכ"ל. לפוס ריהטא משמע מלשונם דלכתחילה מותר לעשר קודם הגורן וקשה דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן ואמאי הדרך הוא להמתין עד הגורן כיון שלכתחילה מותר לעשר קודם, לכן נראה דעיקר התקנה הוא צאמת שיהי' אסור לעשר קודם ומש"כ התוס' דקודם הזמן יכול לעשר היינו כוונתם דנדיעבד חייל המעשר, ולזה תי' שפיר דמ"מ כיון שקבעו חכמים זמן, הדרך הוא להמתין עד הזמן והיינו כדי שלא יהי' עובר על דברי חכמים.

9. תוי"ט על מסכת שקלים פרק ג משנה א

והן גרנות למעשר בהמה - פירש הר"ב אבל קודם הפרק מותר לאכול כו' דמצוה בעלמה הוא לעשר בהמותיו דהעשירי קדש מאחר שקרא עליה שם. אבל הרשות בידו לאכול בלא מעשר. לשון רש"י בסוף בכורות. ומ"ש אפילו הכי לא שחטי להו אינשי עד דמעשרן. וכתבו התוספות ואע"ג דלפני הזמן יכול לעשר ולשחוט ולמכור. כיון שקבעו חכמים זמן דרך הוא להמתין עד הזמן ולעשר הכל יחד. ע"כ. ומ"ש ניהא ליה כו' בדבר שאין חסר לו כלום. קשה קצת דהא ודאי חסר ליה האמורים שמקטירין על המזבח דבחולין הותרו לכל מלאכה. [כל שכן האליה ויותרת הכבד דראוי אף לאכילה]. ובגמרא ליתא אלא ניהא ליה דליתעבד מצוה בממוניה. ויש לפרש בדבר שאין חסר בו כולי האי:

10. פרי חדש על או"ח סימן תלז

וא"ת דהכא אמרינן דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוני' ומשמע אפילו דאיכא הפסד וכדכתיבנא ואמרינן נמי בבכורות בפרשת מעשר בהמה אמתני' שלש גרנות למעשר בהמה בפרוס הפסד ופרוס עצרת ופרוס חג דמה שכתוב בהני זמני כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים ואע"ג דתנן עד שלא הגיע הגורן מותר למכור ולשחוט ניהא ליה לאיניש דליתעביד מצוה בממוני' אף על גב דאיכא הפסד דאמורים ואליה ויותרת הכבד וכמ"ש התוספות י"ט בריש פ"ג דשקלים וכו"כ הפוסקים ועיין בת"ה סי' ק' ופסקים סי' קנ"ט הביאו ההגה לקמן סי' תרמ"ט ס"ה ועיין בתוי"ט פ' ב' דבכורות מתני' ה' ע"ש ויו"ד ס"ס ש"י וי"ל דוק' פיזור ממון להוצאת עשיית המצוה הוא דניח' ליה אבל הפסד ממון דנגרר מחמת המצוה לא והביאו המחבר לעיל בסי' י"ד שמותר ליטול טלית חבירו בלא רשותו ולברך עליו משום דניהא ליה וכו' ואע"פ שכתבו שיקפל אותו אם מצאו מקופלת היינו טעמ' לפי שהמצוה כבר נעשית ולמה יניח אותו בלא קיפול ...

11. ספר אור הישר

דף נ"ח ע"א ניהא ליה לאיניש דליעביד מצוה בממוניה, ופירש"י בכת"י וז"ל שאין חסר ביה כלום שהוא עצמו מקריב מעשרו ואוכלו שלמים ע"כ, ולכאורה מדוע הזכיר רש"י הכא טעמא דליכא חסרון כיס, דמשמע מדבריו דאם היה חסר ביה כלום, או לא ניהא ליה למיעבד מצוה בממוניה, והוא נגד סוגית הש"ס בפסחים ד"ר ע"ב, שאמרו דאפילו במקום חסרון כיס ניהא ליה למיעבד מצוה בממוניה ע"ש.

וּלְפִי אֶתִי סוּגִיָּא דִּירָן כְּהָא דֹּאֵלֹּי מִצִּיאוֹת דְּכ"ט ע"ב,
 גְּבִי שׁוֹאֵל ס"ת מִחֲבִירוֹ ה"ו לֹא יִשְׁאִילֵנוּ לֵאחֹר,
 דְּפִרִּיךְ שֵׁם מֵאֵי אִירִיָּא ס"ת אִפִּילוּ כָּל מִילֵי נִמִּי, דִּאִין
 הַשׁוֹאֵל רִשְׁאֵי לְהַשְׁאִיל, וּמִשְׁנֵי ס"ת אִיצְטְרִיכָא לִיה, מ"ד
 נִיחָא לִיה לֵאנִישׁ דְּלִמְב"מ קמ"ל, וְכַתֵּב בְּשֵׁטֶם"ק שֵׁם
 וו"ל, פִּי' קמ"ל דְּבַחָא כִּיּוֹן דֹּאִיכָא קִפִּירָא לְקַלְקוּל הַסֵּפֶר
 לֹא נִיחָא לִיה, דְּהָא יֵצֵא שְׂכָרוֹ בְּהַפְסְדוֹ, כִּי הַיּוֹם אִוִּי
 לְמַחֲרָ לֹא יִהְיֶה לוֹ סֵפֶר בְּמָה לְלִמּוּד, אֲבָל בְּמִידֵי דְלִיכָא
 שׁוּם חֲשֵׁשׁ קַלְקוּל, וְדֹאֵי יִכּוּל לְשֹׂאֹל שְׁלֹא מִדַּעַת
 הַבְּעִלִּים לְמִיעֲבַד מִצְוָה כו' ע"ש, וְהוּא כְּדִבְיָאֵר רִשְׁי
 כְּת"י בְּסִיגִיּוֹן, וְכ"כ בְּס' הַאֲשָׁכּוּל ח"ב ס"ס י"ב, וְעַפ"ו
 שְׁפִיר מְסִיק בְּשׁו"ע או"ת סי' י"ד ס"ד, אִהָּא דְּמִיתָר
 לְיִטּוֹל טְלִית חֲבִירוֹ וּלְבָרֵךְ עָלֶיהָ, וּבִלְבָד שִׁיקְפֵּל אוֹתָהּ
 אִם מִצְוָה מְקִיפֶלֶת, וְע"ש מִה שֶׁהֶאֱרִיכוּ בּוֹה הָאֲחֵרוֹנִים,
 וּלְפ"מ דְּמִבּוֹאֵר בְּרִשְׁי כְּת"י ע"פ סוּגִיָּא דְּהָכָא נִיחָא
 שְׁפִיר, וְעַמֻּשׁ"כ בְּחִידוּשֵׁי לְב"מ דְּכ"ב וּדְכ"ט.

12. ספר יד בנימין

"מִלְּוָה לְהַתְּעֵשֶׁר דְּלִיעֶשֶׁר" וְכ' צִרְשׁ"ש דְּכוּוֹנָה
 רִשְׁי לְהַגְמ' שְׁנַת קי"ט עֶשֶׂר צִצִּיל שְׁתַּתְּעֵשֶׁר
 ע"כ, וְה"כ נִרְאֶה דְּרִשְׁי נִתְּכוּן לִישׁ צ' ד"ז
 דֹּאֵף דְּצִמְקוֹס פְּסִידָא לֹא אִמְרִי נִיחָא לִי
 לֵאנִישׁ דְּלִיתַּעֲבַד מִלְּוָה צִמְמוֹן מ"מ הִכָּא שְׁפִיר
 לִית לִי פְּסִידָא שְׁהִרִי אֲדַרְנָה ע"י הַמַּעֲשֵׂר
 יִתְּעֵשֶׁר כְּנִלְע"ד (וְשׁו"ר צִהְגָּהוֹת מִהֲר"י עִמְדִין
 ז"ל שְׁפִי לְהַדִּיא כֵּן צִכוּוֹנָה רִשְׁי). וְהָא שְׁלֹא
 נִיחָא לִי לְפָרֶשׁ כְּמוֹ שְׁפִי רִשְׁי כְּת"י דְּלִית
 לִי פְּסִידָא מִשּׁוּם דְּשִׁיךְ לְצַעֲלִים אֲוִלִי י"ל
 דְּרִשְׁי שְׁלַפְנִינוּ אִינוּ מִרִשְׁי ז"ל אֲלֵא מִאִיזָה
 רִאשׁוֹן אַחֵר דֹּאִזִּיל כְּשִׁי הַסּוֹצְרִים דְּמַעֲשֵׁר
 צִהְמָה נִיתֵן לְכֹהֵן. וְעוֹד אֲפִשֶׁר דָּגִם אִי שִׁיךְ
 לְצַעֲלִים מ"מ אִית לִי פְּסִידָא צִאִימּוֹרִין שְׁצִרִיךְ
 לְהַקְרִיצוֹ ע"ג הַמּוֹצֵחַ וְאִילוּ צִחֲלַצְ שֶׁל צִהְמָה
 חוֹלִין שְׁרִי צִהְגָּהָה לְהַדִּיוֹט וְעוֹד שְׁצִרִיךְ לְאֲכּוֹל
 הַבָּשָׂר לְצ' יָמִים וְלִילָה וְשְׁפִיר מִיקְרִי יֵשׁ לוֹ
 פְּסִידָא וְלִכְךָ הוֹצֵרֵךְ לְפָרֶשׁ צִצִּיל שְׁמַעֲשֵׁר וְלֹא
 מִיקְרִי הַפֶּסֶד כֻּלָּל. (וְעִי' מִה שֶׁכְּתִבְנוּ לְקַמֵּן
 דָּף ס"א צִגְמ' ד"ה הָאֹמֵר לְשִׁלּוּחוֹ).

דָּף ג"ח בְּגִמ' נִיחָא לִי דְּלִיתַּעֲבַד מִלְּוָה
 צִמְמוֹנִי. פִּירִשְׁי כְּת"י נִיחָא
 לִי לֵאנִישׁ כו' שְׁאִין חֲסֵר צִי' כְּלוּם שְׁהוּא
 עֲנָמוּ מִקְרִיצ מַעֲשָׂרוֹ וְאֲוֹכְלוֹ, נ"צ וְרִשְׁי
 לְשִׁטְתִּי אֲוִיל דְּס"ל רִישׁ פִּרְקִין דְּמַעֲשֵׁר צִהְמָה
 שִׁיךְ כּוֹלֵו לְצַעֲלִים וְאִינוּ מִמַּתְנוֹת כְּהוֹנָה יַעוִי'
 מִה שֶׁהֶצְאָנוּ שֵׁם.

וְהִגָּה מִצּוֹרֵר מִדְּצִרִי רִשְׁי דְּהָא דְּנִיחָא לִי
 לֵאנִישׁ דְּלִיתַּעֲבַד מִלְּוָה צִמְמוֹנִי הוּא
 דּוֹקָא צִמְקוֹס דְּלִיכָא פְּסִידָא וְכ"מ מִהַגְמ'
 צ"מ כ"ט ע"צ גְּצִי סְפָרִים וְס"ת.

וְלִבְאוֹ יֵשׁ לְהַעֲרִי מִכָּאן קֶנֶת לְשִׁי מִקְנֶת
 רִאשׁוֹנִים שֶׁהֶצְאָנוּ רִישׁ פִּירְקִין דְּס"ל
 מַעֲשֵׁר צִהְמָה נִיתֵן לְכֹהֵן א"כ הִרִי אִית לִי
 פְּסִידָא, וְאֲוֹלֵם צִרְשׁי שְׁלַפְנִינוּ פִּי' צִהְ"ל

13. בענין שואלים ודורשים - עיין במראה מקומות סוף דף נו

14. חידושי בתרא

תרפב) נח. ותיפוק ליה דבעינן למעבד בחדש וישן. וצ"ע דבשלמא לעיל
דלא רצו לקבוע הגורן בל' אב, משום דיום זה נקרא אב לענין הימים, וגם נקרא
אלול משום דהוי א' דר"ח אלול, ואתי למיטעי לעשר מאב לנולד בא' אלול,
דהוי מחדש לישן ממש. משא"כ הכא דאם נקבע הגורן לא' בתשרי (ולא א'
דר"ח תשרי), דאז אין לה שום שייכות וקשר לאלול, מה מקום לטעות איכא.

15. תוספות מסכת בכורות דף נח עמוד א ד"ה ואי אפשר

ואי אפשר לעשר ביום טוב משום סקרתא - [וא"ת] תיפוק ליה משום דאין מקדישין ב"ט י"ל לא הייתי אוסר
להקריבו שמא יבא להקדישו והיינו גזירה לגזירה דהיא גופה לא אסור להקדיש ב"ט אלא מדרבנן כדאמרין
התם (ביצה דף לו:): דאין רוכבין ע"ג בהמה ומפרש טעמא שמא יצא חוץ לתחום וקאמר ש"מ תחומין דאורייתא
לא גזירה שמא יחתוך זמורה ועוד מצי למימר דאפילו להקדישו היה יכול ב"ט משום שלמי שמחה כדאמר פ'
שואל (שבת דף קמח:): מקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ברגל ומיהו הא דאמר התם ובריש (תמיד נשחט) היינו דוקא חובות הקבוע
להם זמן אבל אין קבוע להם זמן אין מקדישין ולא מסתבר שיהא מעשר כחובות הקבוע להן זמן כשיצריך להו לשלמי שמחה דא"כ
נדרים ונדבות נמי שהרי יוצאין בנדרים ונדבות משום שלמי שמחה כדאמר במס' חגיגה (ד' ז:): ומ"מ כאן משמע דלא שייכי הנך שינויי
דביו"ט של ר"ה קיימי וי"ל כיון דעשירי מאיליו קדוש אפילו לא קרא עשירי ולא שייך לאיסור הקדש כזה ביום
טוב.

• איזהו מקומן מסכת בכורות דף נח עמוד א

ועוד מפני שהוא י"ט ואי אפשר לעשר ב"ט משום סקרתא:
א [צ"ע וכי חיוב סיקרא הוא מן התורה, והרי איתא במתני' ע"ב דלא סקר בסיקרא יצא?...]

• דף על הדף מסכת בכורות דף נו עמוד ב

במשנה: ואי אפשר לעשר ביום טוב וכו'.
בגמ' להלן (נח ע"א) מבואר דהוא משום סקרתא, והיינו צובע, דכשמעשרים צריך לשים צבע על
העשירי שהוא קודש לה'. והקשה הגר"ד מייזליש צ"ל בספרו חדושי מהרד"ם על ספר המצוות
לרמב"ם, לרב דס"ל בשבת (עה ע"א) דשוחט בשבת חייב משום צובע, א"כ ביום טוב דהותרה שחיטה,
ה"ה דהותרה צביעה לצורך אוכל נפש, וא"כ מדוע קתני כאן דא"א לעשר ביום טוב משום צובע ע"כ
קושיתו.

וכתב הגאון הכלי חמדה צ"ל בספרו חמדת ישראל (בקו' דרך חיים סי' ח' אות א') ליישב עפ"י מה
שכתב שם לחדש, דנטילת נשמה הותרה ביום טוב. ולפי"ז י"ל דצביעה לא הותרה כלל ביום טוב, והא
דמותר לשחוט ביום טוב, היינו משום שאין צביעה באוכלין, אבל היכא דשייך צביעה, לא הותר כלל
ביום טוב וא"ש ע"כ.

16. תוספות מסכת בכורות דף נח עמוד א ד"ה חוץ מן

חוץ מן הקרח הזה - פ"ה היינו ר"ע ור' יהושע בן קרחה הוא ר' יהושע בנו של ר"ע וקשה מי סני ליה להזכיר
ר"ע בשמו שמזכירו בלשון גנאי ...

17. עיין רש"י כת"י ד"ה מפי שמועה אמרוה [וכדבר נבואה הוא"]

18. תוספות מסכת בכורות דף נח עמוד א ד"ה מפי חגי

מפי חגי זכריה ומלאכי - פ"ה וכיון דנבואה היא כהילכתא בלא טעמא היא וליכא למיקם עלה ע"י טעם איזה מהם
עיקר ולא היה לו להזכיר נבואה דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה אלא היה לו לומר הלכתא גמירי לה ופרק

כהן גדול (נזיר דף נג.) גבי רובע הקב עצמות וחצי לוג דם נמי אמר מפי השמועה אמרה מפי חגי זכריה ומלאכי ומיהו קשה מהא דדריש בפ"ק דר"ה (דף ח.) מקרא עשר תעשר מקיש מעשר בהמה למעשר דגן ר"מ סבר בא' באלול מה מעשר דגן סמוך לגמרו עשורו כו' ר"א ור"ש סברי מה מעשר דגן ר"ה שלו תשרי כו' וי"ל דאפ"ה כיון דהנך דרשות מפי השמועה חגי זכריה ומלאכי לא היה יכול לברר איזה עיקר.

19. חידושי בתרא

תרפ"ג נח. תוס' סד"ה מפי וו"ל דאפ"ה כיון דהנך דרשות מפי השמועה חגי זכריה ומלאכי לא היה יכול לברר עיקר ע"כ. ולא ברש"י דפי' דרך משום דהוי "בלא טעמא" אין יכול בן עזאי להכריע, אלא אף דחלקו איד לדרוש, מ"מ אין בן עזאי יכול להכריע בין הקדמונים מתקופת הנביאים.

20. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נח עמוד א

ביאור כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום
בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה. **כתב השל"ה** מס' שבועות (סוף דף מ"ח) והובאו דבריו בעץ יוסף על העין יעקב, וז"ל: מצאתי כתוב למה דימה חכמי ישראל לקליפת השום ולא כקליפת פרי אחר כגון קליפת אגוזים וכדומה, ואין לומר משום דקליפת השום הוא יותר גרועה מכל שאר הקליפות הפירות כי אין השכל נותן דכולי האי דומין כל חכמי ישראל קמיה ושיכוין הוא להגדיל כבודו ולמעט בכבודם כל כך, **אלא נראה דהטעם הוא משום חריפות השום שהיה בו יותר מכולם והם היו כמו הקליפה דעם היות ואין בקליפה אותו החריפות כמו בפרי הרי הוא מעמדת הפרי ומקיימת אותו, ככה הם היו בקיאים וחכמים בתורה ומעמידים חריפותו, ולכך אמר כל חכמי ישראל דומין עלי דקדק כתיבת עלי שהיה שם אותם עליו לומר שלפי האמת הם עליו בחכמה, אלא שהוא היה יותר חריף מהם שהוא השום והם הקליפה שעליו המקיימת ומעמדת השום, עכ"ל.**
והיינו שפעמים מרוב חריפות קשה לכוין ולהוציא ההלכה לאמתה דלפום חורפיה שבשעתא וצריך חכמים אחרים לשמור חריפותו. ויש לציין כעין זה מ"ש בפסחים מיני ומינך תסתיים שמעתתא.
[א"ה, ועפ"י ייתכן להמליץ מה שסיים בן עזאי "חוץ מן הקרח הזה", שנתכוין להמשיל רע"ק לשום "קרח" שאינו צריך קליפה לשמור חריפותו, שהיה שלם בחריפות ובחכמה הנצרכת להעמיד החריפות].

- עוד עיין במראה מקומות לקמן עוד בענין ביאור כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום

=====

21. רש"י מסכת בכורות דף נח עמוד ב ד"ה ונוטל אחד

ונוטל אחד מן האלולין - ולא שיכוין ויוציאו בעשירי דהא כתיב לא יבקר אלא כמדומה כגון שמנאן רבוצין או עומדין דהשתא א"א לכווני דליהוי אחד מן האלולין עשירי אבל אם היה מעבירם בפתח תחת השבט לא ידע כי נפיק בריש עשרה וה"ל אמרינן לקמן רבוצין או עומדין הרי אלו מעושרין.

22. תוספות מסכת בכורות דף נח עמוד ב ד"ה ונוטל אחד

ונוטל אחד מן האלולין - אין שייך לאסור כאן משום לא יבקר כדאסר אפוקי בעל מום בריש עשרה בריש פירקין (דף נג.).

- **צאן קדשים מסכת בכורות דף נח עמוד ב**

תוס' ד"ה ונוטל א' כו' ואין שייך לאסור כאן כו'. כוונת התוס' הא דקתני ונוטל א' היינו שמתכוין להוציא בעשירי ואפ"ה לא שייך לאסור משום לא יבקר דדוקא כי אפיק בעל מום בריש י' עובר משום לא יבקר בין טוב לרע היינו ב"מ אבל אם מכוין להוציא א' מן האלולין ובריש י' לא שייך בין טוב לרע

אבל רש"י אזל לשיטתו דמפרש לעיל דלא בקר משמע שהוא לא יוציאנו אלא הוא יצא מעצמו מ"ה
כתב רש"י ה"נ ולא שיכוין ויוציאנו בעשירי דהא כתב לא יבקר אלא כמדומה נ"ל ברור:

• חידושי בתרא

(תרפד) נה: תוס' ד"ה ונוטל וז"ל ואין שייך לאסור כאן משום לא יבקר
כדאסר אפוקי בע"מ בריש י' בר"פ ע"כ. ופי' החזו"א ז"ל בכורות סכ"ז ססק"ה
כוונתם וז"ל ר"ל כיון דהוא מסייע במעשיו להיות העשירי מבורר, ובלי סיוע
דידי לא יהי' העשירי ודאי, באופן זה לא נאסר, ועוד דמצות שיצאו מעצמן,
אם אפשר אבל בלא אפשר אין כאן מצוה זו, ואין לומר שהוא תנאי בחלות
המעשרות, שהרי מנאן רבוצין ג"כ מעושר, ודבריהם דלא כפרש"י דבאמת מונח
רבוצין, ומשמע מפרש"י דעדיף לעשרן רבוצין מלהעבירם תחת השבט ולעכבם
מלצאת מעצמן ע"כ. [וצע"ג דהא לעיל נג: דמטעם לא יבקר אין להוציא הבע"מ
בעשירי, ומשום כן ביטלו מצות מעשר בהמה, ואילו לסברת החזו"א כ"ש ששם
יש להוציא הבע"מ עשירי, כיון דבוה מסייע לקיום המצוה, כיון דא"א לקימה
באופן אחר, והראיה, אין מקיימין אותה בזה"ז, מחמת הלא יבקר.

23. דף על הדף מסכת בכורות דף נח עמוד ב

במשנה: היו לו מאה ונטל עשרה, עשרה ונטל אחד, אין זה מעשר.
וכתב הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספר טעמא דקרא (פר' בחוקותי): צריך טעם למה במעשר דגן התירה
תורה ליקח אחד מעשרה, וכאן הצריכה דוקא דרך מנין, וי"ל דהתורה רצתה שיהי' נעשה מעשה המצוה בכולן.
וא"כ במעשר דגן שהוא טבל, ועי"ז שמפריש נותרין כולן מקרי שנעשה מצוה בכולן, אבל במעשר בהמה שאינו
טובל אם יטול רק אחד מעשר, לא עשה מצוה רק בזה ולא בהשאר, ולכן צותה תורה שימנה את כולן ויטול
העשירי, ועי"ז נחשב שנעשה בכולן מצוה ומקבל שכר על כולן, וזהו הטעם ג"כ דמנין הראוי פוטר אף על גב דלא
עושר לבסוף, שהרי נעשה מעשה המצוה בהן (ועי' כעין זה באהל יעקב פ' ראה ד"ה ומעתה על המדרש כי ה'
יהי' בכסלך) ע"כ.

24. תוספות על בבא מציעא דף ו/ב

קפץ כולן פטורין. תימה דלבטל ברובא וליחייבו כולהו במעשר, דהא דדבר שבמנין לא בטיל היינו מדרבנן,
וקבוע נמי אין שייך אלא בדבר שהאיסור וההיתר ניכרין וידועין ולא ידע מאיזה לקח כגון ט' חנויות,
ובריה נמי לא הוי כדפרי' בחולין (דף צה), ואין לומר שלא נשאר בעדר רק אחד דליכא רובא דלשון לתוכן
לא משמע הכי:

• תוספות רא"ש על בבא מציעא דף ו/ב

קפץ אחד מן המנויים לתוכן כולן פטורין. וא"ת אותו הקופץ יבטל ברוב ויהיו כולן חייבין לעשר
וי"ל דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי כדאיתא בזבחים פ' התערובת (ע"ג א') גבי כל הזבחים שנתערבו בשור הנסקל או בחטאות המתות
ימותו כולם, וא"ת ונכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש והיו כלם חייבים לעשר והכי נמי מקשינן בזבחים ומשני גזירה שמא יקח מן הקבוע
והתם ניהא האי שינוייה דמחמרין למימר ימותו ולא מקלינן להיתר כולם ע"י פרישה משום דהך גזירה קולא היא לפוטרו מן המעשר,
וי"ל דהך גזירה נמי צריכין אנו לאומרה במעשר בסיפא דהך מתני' בפ' בתרא דבכורות (נ"ח א') קפץ אחד מן המעושרים לתוכן ירעו עד שיסתאבו ויאכלו
במומן לבעלים ואיכא לאקשוני ונכבשינהו דניידי וצריך לתרץ גזירה שמא יקח מן הקבוע וחכמים השוו מדותיהן כי היכי דאמרו הך גזירה לחומרא ה"נ
אמרה לקולא, ודוחק, ולי נראה דהך גזירה נמי לחומרא היא, דאם יקח מן הקבוע יקריבנו בתורת מעשר ומביא חולין בעזרה, ועי"ל כיון דחזינן
דאפילו היכא דיכול לעשר ממה נפשך פטור משום דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק
ואפי' כי אמרי' כל דפריש מרובא פריש עשירי ספק מיקרי אלא שהתורה התירה ספק זה
באיסורין דכתיב אחרי רבים להטות ונהפך האסור להיתר ע"י בטול ברוב, אבל הכא לעולם לא
נפיק מכלל ספק עשירי:

ספר אור הישר

ובבמה דתּרצו כב"מ שם באספת זקנים בשם הרא"ש, דהא דאמרינן דהתורה חתירה ספק באיסורין מקרא דאחרי רבים להטות, הוא משום דנהפך האיסור לחיתר ע"י ביטול ברוב, אבל הכא לעולם לא נפיק מכלל ספק עשירי, ועשירי ודאי אמר רחמנא ע"ש, אפשר לע"ד להעמיד כוונה זו ברמב"ם ס"ה בכורות, במש"כ בדיון קפץ אחד מן המנויין כו', שכל אחד מהן ספק כו' ע"ש, דלכאורה מלבד מה שהוא יתור לשון שם בדבריו, תקשה נמי דלדעתו מה לנו אם הוא ספק, הלא איהו ס"ל דספיקא דאורייתא לחומרא הוא מדרבנן, ודבר תורה כל הספיקות שריא, ובע"כ דבזה אתא לתורות, דהכא גם שם ביטול לא חל עליו, משום דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק, והכא בהכרח יש לנו ספק על כל אחד מהן אם הוא המני שקפץ או אחר ע"ש.

שו"ת עונג יום טוב סימן ד

... תשובה **לכאורה יש לדון בזה דין ביטול**. דמה"ת חד בתרי בטל וכשרים כל החוטים למצות ציצית. מיהו במק"א נסתפקנו טובא בזה אם יש לדון בזה דין ביטול. והערנו מקום ספק דאפשר לומר דלא מהני ביטול אלא בדבר שאנו דנין עליו שיש בו איסור או פסול בזה אמרה התורה שאם נתערב ברוב נסתלק פסולו מעליו ונעשה כדבר שנתבטל בו ואין בו עוד פסול. אבל בדבר שפסולו מפני שמחוסר מעשה כמו מצה שלא נאפה לשמה בזה אפילו נתערב במצות האפויות לשמן נמי לא מהני דמשום שנתבטל לא ישיג מעלת המבטל. ודי לנו שמועיל ביטול להסיר חסרון המתבטל ולא להשיג מעלת המבטל. ולהכי כל המצות התערובות אינן ראויין לצאת בהן י"ח מצה משום הך תערובות. ... אמנם לפענ"ד א"ש דלא מהני ביטול אלא לבטל מהדבר האסור כח האיסור שבו. אבל לא שישגי המתבטל חשיבות המבטל ולהכי לא מהני ביטול להשיג עליו שם קרבן כיון דהבעל יבלת פסול הוא לפסח כל התערובות אסורים באכילה דהא לא נעשה בו כל הכשר קרבן להתירו באכילה כשאר קדשים דהא בבעל יבלת לא מהני שחיטה וזריקה להתירו באכילה ובעל יבלת שהקדיש יש בו קדושת דמים ואסור בהנאה:

... וגבי קדשים פעולת הביטול שאבד חשיבותו מה שהיה לו מקודם רק שהוא מתבטל בתוך המבטל. אבל להתהפך להיות כמבטל ממש אין הביטול מועיל כלל. ואף דגבי איסורין אמרינן דאיסור נהפך להיות היתר היינו דאזיל כח האיסור מיני' אבל אינו משיג מעלת ההיתר. דאם הי' משיג מעלת ההיתר להיות כמוהו ...

קובץ הערות - סימן נט

ובחיודשי הרמב"ן ריש בבא בתרא [ב' ע"א] הביא לתרץ קושיתם מנדרים, דהיתרא לא בטיל, וכן כתב הר"ן בנדרים שם [עיי"ש נ"ט ע"ב] בשם הרמב"ן, וכן הביא עוד הר"ן בשמו בפ' בתרא דע"ז [ל"ה ע"ב מדפי הרי"ף]. אבל דעת תוס' דאין לחלק בזה, וכשם שאיסור בטל בהיתר, ה"נ היתר בטל באיסור:

וביאור מחלוקתם הוא, דהרמב"ן ס"ל, דבשלמא באיסור, שאין הדבר אסור אלא א"כ יש עליו דין איסור, שייך לומר שמתבטל, וע"י התערובות פקע ממנו דין האיסור שעליו, וממילא הוא מותר, אבל בהיתר אין צריך שיהא עליו דין היתר כדי שיהא מותר, אלא כיון שאין עליו דין איסור ממילא מותר.

דבלא דיני התורה הכל מותר, ולא שייך לומר דפקע ממנו דין היתר שעליו, דמה בכך, אבל מ"מ מנין יאסר. ואי דנימא, שכמו דביטול מועיל להפקיע דיני הדבר, ה"נ יועיל להעלות עליו דין איסור, בזה ס"ל להרמב"ן דלא אמרינן הכי. ולדעת תוס' צ"ל דביטול מועיל ג"כ להעלות על המתבטל דיני המבטל: ומבואר מזה מה שמסתפקים בחוטי ציצית הטווין שלא לשמן שנתערבו ברוב חוטין הטווין לשמן, אי שייך ביטול להכשירן, דזה תלוי במחלוקת תוס' והרמב"ן:

25. דף על הדף מסכת בכורות דף נח עמוד ב

במשנה: בקפץ כו' אחר מן המעושרין כו'. נכדו של הנו"ב הג"ר משה בן בנו הג"ר שמואל לנדא ז"ל במכתבו אשר בנו"ב תנינא (סו"ס קצ"ו) הקשה אמאי לא נימא גם כאן עשירי ודאי דלא עשירי ספק, כמו דאמרינן לגבי קפץ אחד מן המנויין. וכתב דמזה מוכח דהא דאמרינן עשירי ודאי ולא עשירי ספק, היינו רק לענין שאין כאן חלות חיוב מעשר, דעדיין אין כאן קדושה, אבל היכי שכבר מנאו ויצא עשירי, בזה לא נאמר הך מינוטא דעשירי ודאי ולא עשירי ספק להתיר השאר, וע"ש מש"כ בזה לגבי ספק בכור.

26. רש"ש על בכורות דף נח/ב

ת"ר כל אשר יעבור תחת פרט לטרפה שאינה עוברת. עפרש"י. והתוס' בחולין (קלו ב) תמהו בדרשה זו דא"כ אפילו מן הארכובה ולמטה נמי ולי יש דקדוק עצום הא דנקיט לדרשה זו תיבת תחת הכא דהלא עיקר הדרשה הוא מיעבור. אשר ע"כ נלע"ד לפרש עפ"י מה שראיתי בד"מ ביו"ד ס' ל"ה בראשו בשם התשב"ץ שמ"כ בשם הרר"י חסיד שיש להעביר היד ע"ג בהמה אם תשפיל לארץ תחת ידו ודאי כשרה. וזהו כוונת הברייתא כל אשר יעבור תחת פרט לטרפה שאינה עוברת תחת. ואח"ז דריש השבט מצוה כו' ונכון בעז"ה:

• חידושי בתרא

תרפה) נח: ת"ר כל אשר יעבור תחת (עי' שיטה ס"ז, ובב"ח ס"ג שיש למחוק מלה "תחת") פרט לטריפה שאינה עוברת תחת השבט. וכתב הרש"ש ז"ל וז"ל "התוס' בחולין (קלו): תמהו בדרשה זו דא"כ אפילו מן הארכובה ולמטה נמי (ועי' תוס' לעיל נו. סד"ה פרט, ובשיטה שם ס"ח), ולי יש דקדוק עצום הא דנקיט לדרשה זו תיבת "תחת" הכא, דהלא עיקר הדרשה הוא מיעבור (ואינו גורס גירסת השיטה והב"ח, ע"ל), אשר ע"כ נלע"ד לפרש עפ"י מה שראיתי בד"מ ביו"ד ס"ה בראשו כו' שיש להעביר היד ע"ג בהמה, אם תשפיל לארץ תחת ידו ודאי כשרה, וזהו כוונת הברייתא כל אשר יעבור תחת פרט לטרפה שאינה עוברת תחת כו' ע"כ. וצ"ע דלשון כל אשר "יעבור תחת" מיירי בבהמה ואילו לפירוש הרש"ש, לשון "עוברת" בדרשה, מכוון לגברא הבודק, שמעביר ידו על ראש הבהמה, ורק "תחת" מכוון לבהמה שאינה משפלת ראשה לתחת. [גם רש"ש ארש"י במתני' ד"ה ונטל עשרה עשרה, מתעלם מגירסת השיטה, וז"ל אבל הרע"ב חלק הבבא זו לב' ענינים, היה לו מאה ונטל עשרה, או עשרה ונטל אחד, ונכון ע"כ. ועי' ברש"י כת"י שבהדיא פי' כרע"ב. וסובר הרש"ש שאף שנוסיף לד"ה דרש"י כשיטה, מ"מ מתוכן דבריו שמעינן דלא פירש כרע"ב, וז"ל בכל פעם ופעם כו' ע"כ, דמשמע מלשון "פעם ופעם", שכן פירש לשון המשנה ונטל עשרה עשרה, ולא כרע"ב — גטל עשרה, עשרה ונטל אחד].

i. דף על הדף מסכת בכורות דף נח עמוד א

בגמ': כדי שתהא בהמה מצוי' לעולי רגלים וכו' ניהא לי' לאינש דלתעביד מצוה בממוני'.

בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ב') דן בענין האי כללא דניהא לי' לאינש דלתעביד מצוה במקום בממוני' [ע"ש הנדון לגבי להשתמש בספריו של השני - שלא ברשותו], וכתב לבאר דברי הגמרא כאן וז"ל: גרסינן בבכורות דף נ"ח ע"א דלהכי קבעו חז"ל ג' גרנות למעשר בהמה, שתהי' בהמה מצוי' לעולי רגלים, אף על גב דעד שלא הגיע הגורן מותר למכור, מ"מ ניהא לי' לאינש דלתעביד מצוה בממוני'.

פי', דאילו לא קבעו זמן, היה כל אחד מוכר בהמותיו מיד לכשילוד, וכשבא לרגל לא היתה בהמה מצויה לעולי רגלים, ולא רצו חכמים לאסור מכירת בהמה מזה הטעם, אבל המציאו לקבוע יום מיוחד סמוך לכל רגל [- בפרוס הפסח בפרוס העצרת ובפרוס החג], שבו יתעשרו כל הבהמות, ונהי שלא אסרו לעשר קודם, מ"מ סתמא כל אדם ממתין עד יום המוגבל, נמצא כיון שאין בהמותיו מעושרים לא ימכור קודם.

ואף על גב דמותר למכור קודם מעשר, שאין העדר טבל, ואז לקוח פטור ממעשר, מ"מ ידוע לחכמים וסתן של ישראל, וניהא להו דלתעביד מצוה בממוני' היכא דלית לי' פסידא, ולא יפקיע בהמותיו ממעשר, וימתין עד יום המוגבל, ואז ימכור, ויהי' בהמה מצוי' לעולי רגלים.

והא דלית לי' פסידא במעשר בהמה, היינו משום דמעשה בהמה משונה מכל הקרבנות, שאין ממונו לכהן כלום, לא חזה ושוק, ולא זרוע לחיים וקיבה כבחולין, ואין למזבח אלא דמו ואימוריו, שהם בין כך אסורים להדיוט [- מחמת איסור חלב], והבהמה גופי' יכול להקריבו ברגל, ולספחו לקרבן שמחה שלו ולשמח בני ביתו, נמצא אין לו הפסד כלום, ובודאי ניהא לי' בהא עכ"ל החתם סופר.

ii. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נח עמוד ב

סוקר בסיקרא ואומר הרי זה מעשר - מנחת אברהם (עמ' רי"ח) הקשה דהא איתא בגמ' דעשירי מאליו קדוש, וא"כ לשם מה צריך לומר "הרי זה מעשר", והאם הוי כבכור שמצוה להקדישו אף שכבר קדוש מאליו [נדרים יג.], ויותר קשה כיון שכבר קדוש לשם מה סוקרו בסיקרא.

וכתב דאפשר דמיירי כשיש יותר מעשרה דכה"ג לא מתקדש רק ביציאתו, ואזי הדין להקדישו ולסוקרו בסיקרא.

iii. איזהו מקומן מסכת בכורות דף נח עמוד ב

עשרה ונטל אחד אין זה מעשר - כתב החזו"א (בכורות כז. ח.) דהלא אין צריך למנותן בפה וסגי במחשבה [כסברת הרש"ש המובאת בריש משנתינו], א"כ אמאי לא מהני נטל אחד מעשרה והרי ודאי עבר מניינם במהירות בליבו, ומאי שנא ממנאן רבוצין ונטל אחד. אלא כיון שמנה במהירות אין נקבע בלבו איזה ראשון ואיזה אחרון, ולא מיקרי מנאן אחד אחד. אולם ר"י בר' יהודה מכשיר אפילו כהאי גוונא.

בענין ביאור כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום

דף על הדף מסכת בכורות דף נח עמוד א

בגמ': בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומין עליה נקלפת השום חוץ מן הקרח הזה. ופי' רש"י דהיינו רבי עקיבא.

[א] בליקוטי (חי') הרי"ם מביא בשם הרבי מלובלין זי"ע אמאי קרו לרבי עקיבא קרח, דבמגילה (ט') ע"א נקרא אותיות התורה "גופן" שלנו, וא"כ הקוץ של האות והנקודות נקראו שערות, ור"ע הי' דורש על כל קוץ וקוץ תלין של הלכות, ועשה מהשערות גוף, וממילא נשארו בלי שערות, והיינו קרח.

...וי"ל דלכן אי' בגמ' במנחות שם שאמר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו על ר"ע: **שתוק כך עלה**

במחשבה לפני, ובסה"ק דמרמז על הא דעלה במחשבת הקדוש ברוך הוא לברוא העולם במידת

הדין ע"כ, וי"ל דכיון דשער מרמז על דין, ור"ע דורש התגין שהם כשערות, לכן נידון ג"כ במידת

הדין כמחשבת הקדוש ברוך הוא ודו"ק היטב. (פרדס יוסף החדש פר' נשא)

[ב] ובספר הזכות (להחי' הרי"ם) ר"פ עקב כתב שעל ידי שסרקו בשרו של ר"ע במסרקות של ברזל, פעל

שלא יסתבכו בשערות של עשיו, הנקרא איש שעיר ע"ש. וי"ל דמהאי טעמא נקרא ר"ע - קרח ודו"ק.

[ג] ובסה"ק בית ישראל (קרח תש"ט) כתב מצינו שדברים שלא נתגלו למרע"ה נתגלו לרבי עקיבא, וקורח

הי' דוחק את השעה, וזהו חוץ מן הקרח הזה, רמז על קרח. ומסיים: קרח הוא טהור הוא (תוריע י"ג מ').

[ד] בן יהוידע על בכורות דף נח/א

בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה. נ"ל בס"ד דידוע דחכמי ישראל היו מתרעמים על בן עזאי שלא נשא אשה להרבות זרע בישראל, כמ"ש בגמרא דאמרו על זה אתה נאה דורש ואין נאה מקיים, וידוע דהשום מרבה הזרע אבל לא קליפתו, ולזה אמר כל חכמי ישראל דומים עלי לא אמר דומים בעיני, אלא אמר דומין עלי, כלומר דומין בדעתם לומר עלי שאני דומה לקליפת השום, כמו דקליפת השום אינו מרבה הזרע כי אם רק השום מרבה הזרע, כן אני דומה לקליפתו שאין אני מרבה זרע בישראל שלא נשאתי אשה כדי שאביא בנים וירבה זרע ישראל, והם טועין בדבר זה שבאמת אני מרבה זרע בישראל, שאני מוליד נשמות ע"י לימוד שלי, שהם אין יכולים לעשות כמותי בדבר זה, חוץ מן הקרח הזה הוא רבי עקיבא שהוא יודע ומבין בדבר זה, שגם הוא עוסק כמוני ומוליד כמוני, יודע הוא שאין אני כקליפת השום אלא כמו השום שמרבה הזרע כן אני מוליד נשמות הרבה ומרבה זרע ישראל. והא דקראו קרח שזכה להשיג כל תורה שבעל פה שהיא ח' דרגין ולעשות לה קירוי, וזהו קרח קר ח' היא תורה שבעל פה אשר מוצאה מצא חיים:

[ה] עיון יעקב (על עין יעקב) בכורות פרק ט - מעשר בהמה דף נח עמוד א אות יד

(יד) דומין עלי כקליפת השום. לא שהיה מדבר בגנות חכמים וקרוב לזה מצאתי בעשרה מאמרות חלק ה' פ"א מחה"ד ועוד דאיתא בפרק כל היד האוכל שום קלוף שלן בלילה סכנה כן חכמי ישראל הם עליו כקליפת השום לפי שמרוב חריפתו לא היה אפשר לעמוד על סוף דעתו וכדאיתא בעירובין דף י"ג דלכך לא קבעו הלכה כר"מ שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים לכך חכמי ישראל הגינו עליו כמו הקליפה על השום שיתכוין להלכה חוץ מן הקרח הזה שהוא ר"ע שהוא דומה לעיקר השום שהשום עצמו והקליפה נתגדל ממנו כן רבי עקיבא הוא עיקר של תורה בעל פה כמ"ש בחידושינו במנחות דף כ"ט ולהכי אמרו שם שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין של הלכות ואמרו חז"ל כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא:

בכורות נט

משה שווערד

1. ספר איזהו מקומן

קפץ אחד מן המנויין לתוכן הרי אלו פטורין:

מדוע לא יתבטל הקופץ ברוב הנמצאים ויתחייבו כולם במעשר?

א. תוס' ב"מ ו: (ד"ה קפץ) הניחו זאת בתמיה, דאי משום דהוי דבר שבמנין היינו מורכנן גרידא, וקבוע נמי לא שייך הכא, ובריה נמי לא הוי, ע"ש.

ב. השטמ"ק שם תירץ בשם הרא"ש דכשנתערב ברוב אכתי מתורת ספק לא נפיק, אלא שהתורה התירה ספק שנתערב, אבל גבי מעשר יש דין עשירי ודאי ולא ספק.

ושי למורא הביא קושית החמדת שלמה, א"כ ניחוש גבי מעשר בהמה דשמא חד מן המנויין טריפה שאינה בר עשורין, אלא ודאי דין רוב משוי ליה ודאי - ע"י בדברי שי למורא. ויעיקר דבר זה תלוי בפלוגתא דרבנן או מיעוט שנפל לרוב מתבטל ונחפץ להיות כרוב, או דשמו אכתי עליו ונתחדש היתר גרידא לתלות ברוב - ע"י ברברינו לעיל כב., ועל תוס' שם ד"ה הנך. וראה בזה בהרחבה בתפא"י במשניות (עטו אות נ'), ושמן רוקח.

ג. יש שתירצו קושית תוס' וסברי דדבר שבמנין לא בטל, או עכ"פ כשיש מצוה למנות מן התורה לא בטל, וכן בריה מן התורה לא בטלה. יש שתירצו דביטול שייך רק נתערב איסור בהיתר ולא היתר בהיתר - ראה הרחבה באוצר מפרשי התלמוד ב"מ שם. וע"ע הערות הגריש"א כאן.

2. פרוד השולחן הערוך - רג

והוקא. וכיצד עושין שיצא כל אחד מהדיר, תניא: שמעמידן אמותיהן מבחוץ והם מבפנים והם גועות ויוצאות לקראת אמן דלהוציא כל אחד בידים הקפידה תורה כל אשר יעבור ולא שיעבירוהו. וכבר נתבאר דאיוה שיצא בין חם בין בעל מום בין זכר בין נקבה ה"ן מעשר וכל זה כתב הרמב"ם בריש פ"ו מבכורות ע"ש.

ג. ויש לשאול כיון דהציאה היא ע"י אמהות שמבחוץ מה נעשה לאותן וולדות שהאמהות מתו אחר שנולדו שחייבות במעשר, דלא אימעיט אלא יתום שמת או שנשחט בעת לידתו אבל לא אח"כ, דבאמת לאלו נצטרך להראות להן ירק דרך הפתח כי היכי שתצא לאכול הירק, והכי משמע בגמ' וברש"י שם ע"ש.

3. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

ואומר הרי זה מעשר. ובתפארת ישראל (אות מ"ח), כתב ח"ל: ופשוט שקודם שסקרו מזבח שנינו להפריש מעשר, עכ"ל. ואין זה מוכרח, דלכאורה נראה דמזבח קודם שיחמיל לעשר, דכל המנין שיך להמנוה דבלא מנין אין כאן עשירי, ועוד דקודם שסקרו בסיקרא כבר הוא קדוש, דעשירי מאליו הוא קדוש, רק דמנוה לאמר הרי זה מעשר, והנכרה הוא על עזם מנוה מעשר, וזה כבר נחקקש דעשירי מאליו הוא קדוש. אם לא נימא כמו שכתבנו לקמן (דף נט. גגמ' נד"ה אמר רבא עשירי מאליו הוא קדוש), דהיכא דקרא אותו עשירי, קדוש הוא משום שקרא אותו עשירי, ולא מדין דעשירי מאליו הוא קדוש, דהדין דעשירי מאליו הוא קדוש הוא דוקא היכא דלא קרא אותו עשירי, אבל היכא דקרא אותו עשירי קדוש הוא מטעם דקרא ליה עשירי, ודו"ק היטב, וז"ע.

4. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

יבול היה לו מאה ונטל עשרה, עשרה ונטל אחד, יכול יהיו מעושרין, ח"ל עשירי ואין זה עשירי. ר' יוסי בר' יהודה אומר מעשר וכו', ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן וכו', ע"כ. עיין תוס' (ד"ה כסס) מה שכתבו: ונראה לפרש וכו'.
וביאר דבריהם, דר' יוסי בר' יהודה סובר דשני אופנים יכולין לעשר מעשר בהמה, חדא מדין מנין כדכתיב "כל אשר יעצור חחת השבט", ושנית יכולין לעשר מעשר בהמה כמו מעשר דגן דמפריש מעשר כמו מעשר דגן. ודין השני ילפינן, מדאיתקש מעשר בהמה למעשר דגן. ורבנן סברי דהגוזה"כ "עשירי" קמ"ל, דבעינן מנין ובלא מנין אין זה מעשר, ולא שיך להקיש למעשר דגן, דהכתוב "עשירי" קמ"ל דדוקא באופן זה דהיינו במנין שיך מעשר בהמה ולא באופן אחר, ופשוט.

5. תוספות גיטיו דף לא/א

ניטלת מאומד - מצוה לתרום מאומד דמתוך שירא לצמצם שלא יטול פחות נוטל בעיני יפה כדחתן בפ' קמא דתרומות אין תורמין לא במדה לא במשקל ולא במנין וכן תרומת מעשר ובתוספתא גרסינן מה תרומה גדולה אינה ניטלת אלא באומד ובמחשבה אף תרומת מעשר אינה ניטלת אלא באומד כו' ואם תאמר דבפ"ק דתרומות תנן המונה משובה והמודד משובה ממנו והשוקל משובה משלשתן בירושלמי מקשה לה בפ"ק דתרומות ומשני כאן בתרומה גדולה וכאן בתרומת מעשר דתניא אלעזר בן גמלא אומר מנין

שאין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין תלמוד לומר ונחשב לכם תרומתכם במחשבה אתה תורם ואי אתה תורם במדה במשקל במנין פירוש היא דאין תורמין בתרומה גדולה דלכולי עלמא מצותה מאומד והיא דהמונה משוכה בתרומת מעשר וברבנן והא דמייית ברייתא דאבא אלעזר בן גמלא לאשמועי' דפליגי בתרומת מעשר וא"ת דבירושלמי אהיא דהמונה משוכה ממאי הוא משוכה אמר רב הונא מן התורם מאומד משמע דמאומד הוי תרומה אלא דמונה משוכה וקאמר נמי התם אמר רבי הלל מתני' אמרה כן השוקל משוכה משלשתן פירוש מכלל דאיכא שלשה בר ממשקל ובתר הכי קאמר אמר ר' חנינא תיפתר בשלשתן ולית את שמע מינה כלום ואי לרבנן לדידהו אין תרומת מעשר מאומד ולאבא אלעזר בן גמלא מצותה לעשות מאומד דקתני בתוספתא אף תרומת מעשר אינה ניטלת אלא באומד ובמחשבה **ויש לומר דרבנן מודו דמאומד הוי תרומה אבל אין מצוה לעשות מאומד ולא חשיב מרבה במעשרות במתכוין לאומד יפה אלא במתכוין להרבות ומרבה במתכוין והיא דבכורות דמוקי לה ר' יוסי כאבא אלעזר בן גמלא ולא כרבנן שמא התם מרבה במתכוין:**

6. רמב"ם יד החזקה הלכות תרומות פרק ג

(י) תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה ואפילו בזמן הזה שהרי שיעורה מפורש בתורה:

7. תוספות מסכת בכורות דף נט עמוד א

אף תרומת מעשר נטלת באומד ובמחשבה - וא"ת והא עיקר מחשבה בתרומת מעשר כתיב דכתיב ונחשב לכם תרומתכם והאי קרא בלויים כתיב י"ל דכתיב כדגן מן הגורן דהיינו תרומה גדולה דמשמע דגן שישראל מפריש מגורנו משמע שפשוט לו יותר בתרומה גדולה ובגטין (דף לא.) פ"ה הא דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה לענין אומד הוא דיליף אבל מחשבה ילפינן בתרומתה מונחש ונראה דרבנן לא פליגי אבא אלעזר לענין מחשבה אלא לענין אומד ...

8. ספר איזהו מקומן

מה מעשר דגן ניטל באומד ובמחשבה אף מעשר בהמה ניטל באומד ובמחשבה
- "והיינו מחשבה שאינו מונה עשירי אלא מפריש כל מה שעולה בדעתו" - רש"י כת"י.
[אמנם תוס' ריש נט. מפרשים בשני אופנים דהלימוד ממעשר דגן הוא לענין דניטל באומד. ופליגי רש"י ותוס' אי היקשא דר"א בן גומל דמעשר לתרומה איצטריך רק לענין אומד, ולענין מחשבה מודו רבנן דמהני, או דפליגי רבנן אף לענין מחשבה, ואיצטריך ר"א בן גומל להיקש אף לענין מחשבה כמבואר בתוס' ד"ה אף.]

9. שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן ל

ומ"ש עוד א"ד מ"ו בשם מהו' הגאון מה' ישעיה פיק נ"י **להקשו' על הב"י הנ"ל מדמברכין על הפרשת תרומה אף דניטלה באומד ובמחשבה**, וא"ד תירץ לו כיון דלא הקילו ליתן עיניו בצד זה וכו', אלא בדמאי שפיר הוי מעשה, ובדמאי בלא"ה לא מברכי' עכ"ד, לא הועיל כלום למ"ש תוס' פ"ג דב"מ (דף ל"ח) דבע"ש התירו לתרום אף שלא מן המוקף ובמחשבה בעלמא שמחשב שהתרומה שבמקום פלוני יהיה תרומה ע"ז, ואפ"ה מברכין.
ולענ"ד בלא"ה לק"מ כיון דשורש ענין הפרשה הוי מעשה ליתנו לכהן, אף שעתה אינו עושה מעשה מ"מ מחשבתו לקראו בשם תרומה שסופו לבא לידי מעשה מקרי מעשה, משא"כ בביטול בלב דנגמר ונעשה הכל במחשבה, /מהשמטות/ +ומזה יש להביא ראיה, לשיטת הסוברים דבדמאי תקנו חז"ל דצריך ליתן התרומת מעשר כחנם לכהן ולא כדעת הטור יו"ד (סי' של"א) דמוסריה לכהן ממאי דאמרינן דבדמאי לא מברכין משום דרוב ע"ה מעשרין, ואם נימא כהטור הא בלא"ה ליכא ברכה כיון דהוי דברים שבלב דהא בדמאי נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר וגם סופו לא יבוא לידי מעשה נתינה לכהן, ויש לדחות ובגליון הרמב"ם כתבתי שני ראיות נכוחות דצריך ליתן לכהן כחנם. + כנלענ"ד, בן אחותו תלמידו לימים צעיר מדעת נבער. הק' עקיבא במהרה"מ גינו.